

Wydawnictwo Książkowe Wiedza
Kolekcja "Karty z historii"
Wydanie 1988 r.
Cena 1200 zł
Wydanie 1988 r.
Cena 1200 zł

Wydawnictwo Książkowe Wiedza
Kolekcja "Karty z historii"
Wydanie 1988 r.
Cena 1200 zł
Wydanie 1988 r.
Cena 1200 zł

3

Z KART
HISTORII

Ruiny zamku w Ogrodzieńcu z historyczną tablicą poświęconą Aleksandrowi Janowskiemu

Walory krajoznawczych Polski promowane w obiegu pocztowym

Przesyłanie korespondencji jest, jak wiadomo, powszechnym sposobem komunikowania się. Coraz bardziej popularna staje się korespondencja ilustrowana. Przybliża ona spektakularnie wiele zagadnień, oddziałuje poznawczo, a uzupełniona napisami, ma znaczenie informacyjne oraz propagandowe. Obszernym działem tematycznym tego rodzaju korespondencji jest turystyka i krajoznawstwo. Problematyka ta ma odbicie w skali światowej. W Polsce zaczęto ją eksponować w latach międzywojennych, zwłaszcza w okresie nasilenia propagandy turystyki oraz wypoczynku lat trzydziestych XX w. Znaczący jej rozwój nastąpił po wojnie, szczególnie w okresie 1960–1980.

Bogactwo form i treści ilustracyjnych

Przyjrzyjmy się stosowanym w obiegu pocztowym bogatym formom służącym omawianej problematyce. Są to:

- koperty, a czasem i papiery listowe z nadrukowanymi reprodukcjami fotografii, rysunków i tekstów, wydawane prywatnie, także przez stowarzyszenia itp., oraz przez pocztę m.in. tzw. koperty „pierwszego dnia obiegu” ze stemplami okolicznościowymi (symbol FDC),
- kartki pocztowe (karty korespondencyjne) wydawane jw. (symbol CP),
- popularne i najliczniejsze, widokówki, od roku 1900 nazwane pocztówkami, wydawane z reguły poza pocztą, pojedynczo (czasem składające się z 2–4 części), w seriach, a także w albumikach przeważnie do wydzierania z grzbietu; (czasem pozostaje w grzbiecie mały dublet ilustracji),
- „składanki” w formie harmonijki pocztówek, wydawane poza pocztą,
- znaczki pocztowe emitowane z reguły przez pocztę w postaci luźnej i nadrukowanej,
- stemple pocztowe propagandowe i okolicznościowe z napisami, hasłami i symbolami dotyczącymi rocznic, wydarzeń, miejscowości, obiektów, imprez itd., stosowane na wszystkich rodzajach korespondencji,
- pieczęcie i nalepki pozapocztowe stosowane jw.,

- analogi, zwane też kartami maksimum, czyli pocztówki ze znaczkami, naklejonymi na awersie, o podobnym jak ilustracja pocztówki temacie, ze stemplami pocztowymi o zbieżnej treści, sporządzane przez filatelistów i kolekcjonerów (symbol CM).

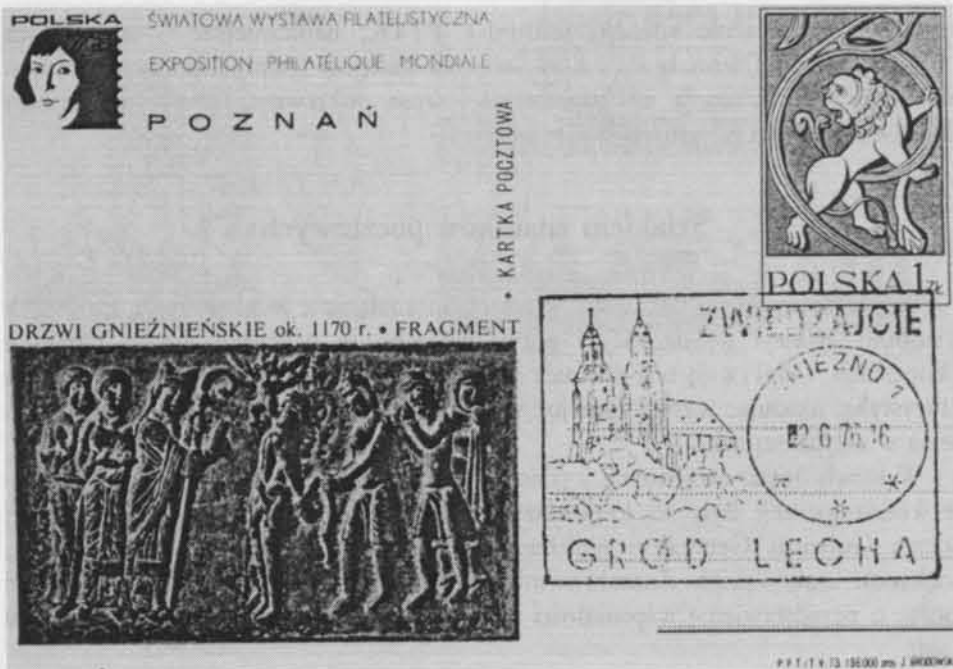
Wszystkie te formy w pojęciu filatelistycznym są „walorami”, a w potocznym użyciu określa się je po prostu odpowiednią nazwą przedmiotową. Ukazują one: krajobrazy i rośliny, w tym chronione, budowle miejskie i wiejskie, w tym zabytkowe, także przemysłowe, muzea i skanseny, dzieła sztuki, wizerunki słynnych ludzi i typów ludowych, epizody historyczne oraz obyczajowe itd. Często uzupełniają je specjalnie redagowane i umieszczane obszernie nieraz opisy lub hasła promujące regiony, miejscowości, obiekty, zachęcające do przyjazdu i zwiedzania, a także do uprawiania różnych rodzajów turystyki oraz do wypoczynku. Wiele z tych elementów stanowi materiał dydaktyczny, a z upływem lat dokumentalny. Jak bowiem wiadomo wszelkie obiekty ulegają przemianom, a nawet zagładzie. Jest to też materiał do obserwacji ewolucji form propagandy i reklamy.

Informacja i propaganda

Każdy tego rodzaju walor czy temat może być uznany za „krajoznawczy” lub „turystyczny” i odgrywa, czasem pośrednio, rolę promującą: informacyjno-propagandową. Już bowiem tylko ukazanie jakiegoś obiektu, fragmentu miejscowości, krajobazu itd. jest potencjalnie promujące, upowszechnia ich znajomość. Pogłębia się ona przez dodanie odpowiednich tekstów opisowych, symboli charakterystycznych dla regionu, kierunkowskazów, mapek, planów itp. Treści te mają nie tylko znaczenie popularyzatorskie, ale także dydaktyczne, o szerokim zasięgu, zwłaszcza wśród milionów zbieraczy walorów pocztowych, szczególnie wśród młodzieży. Filatelistyka stoi bowiem na czele zainteresowań kolekcjonerskich, ogarniając w sposób zorganizowany cały świat. Odbywają się sesje, wystawy tematyczne, ukazują się wydawnictwa.

W kontekście propagandowym oraz informacyjnym dużą rolę odgrywają hasła umieszczane na stemplach i pieczęciach, w postaci nadruków itp., np.: *Pozdrowienia z...* lub *Pamiątka z...* Są też wyraźnie propagandowe, agitujące, np.: *Przyjeżdż do...* (miejscowości), *Poznaj...* (miasto, okolice) albo *Gdynia cię oczekuje, morze Cię wita* (stempel pocztowy 1934 r.), *Powiat Brzozowski zaprasza do zwiedzania pięknych okolic i cennych zabytków* (koperta z okazji Dni folkloru, Dynów 1969), *Zdrowie i wypoczynek wśród lasów w Ostrzeszowie Wlkp.* (pieczęć pozapocztowa 1937 r.), *Morze, słońce, spokój znajdziesz w Kuźnicy* (stempel pocztowy 1938 r.), *Zwiedzajcie Gród Lecha* (stempel pocztowy, Gniezno 1976 r.), itp. Hasła mają nie tylko charakter agitujący, ale i patriotyczny na przykład *Obowiązkiem Polaka jest znać Kraków* (nadruk na pocztówce Domu Wycieczkowego w Krakowie 1938 r.). Ciekawym przykładem jest też nadruk na serii pocztówek z Karpat Wschodnich: *Wydawnictwo Henryka Gąsiorowskiego dla spopularyzowania ojczyznoego kraju* (1925).¹

¹ Henryk Gąsiorowski był aktywnym fotografem i działaczem Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, prezesem Oddziału w Grudziądzu. Wydawał liczne pocztówki (PTK i własne).

Były też między innymi na pocztówkach hasła reklamowe biur podróży, np. *Wycieczki ORBISU umożliwiają poznanie Polski*. O roli i treści pocztówek pisze obszernie dalej.

Specyficzne dla miejscowości obiekty, zwykle zabytkowe, są czasem ukazywane na ilustracjach z okazji jubileuszy i różnych obchodów czy imprez, np. folklorystycznych, wystaw (zwłaszcza filatelistycznych) i licznych „dni turystyki” oraz „dni” danego miasta, np. „Dni Tarnowa 1978” (herb, ratusz – stempel pocztowy). Reklamowane są też specjalne trasy turystyczne, np.: w kopalni soli w Wieliczce (stempel pocztowy, Wieliczka 1975 r.), w lochach sandomierskich (stempel pocztowy 1977 r.), w jaskiniach (stempel pocztowy 1980 r.).

Wiele z tych napisów odnosi się do PTTK, występują również znaki organizacyjne Towarzystwa. Pojawiły się one zwłaszcza na stemplach i pieczęciach z okazji jubileuszowych rocznic PTK (1956, 1981) i PTT (1998), także niektórych oddziałów, np. 75 lat Kieleckiego Oddziału PTK (stempel pocztowy i nadruk na kopercie pozapocztowej 1983 r.). Inne napisy dotyczą m.in. corocznie obchodzonych „dni turystyki” oraz licznych rajdów, zlotów, splywów, narad, wystaw i innych imprez, np.: *Ogólnopolska Narada Krajoznawcza, Gdańsk, Gdynia* (stempel pocztowy ze znakiem PTTK, 1970 r.), *Sesja Naukowa – Rola Krajoznawstwa – AWF-PTTK – Wrocław 1977* (pieczęć pozapocztowa), *Zjazd Regionalistów, Hrubieszów* (stempel pocztowy 1967 r.), *I Ogólnopolska Wystawa Sport i Turystyka, Kraków* (stempel 1967 r.), *Turystyczno-krajoznawczy festyn ZW PTTK Łomża* (stempel pocztowy 1979 r.), *Centralny Zlot Turystyki Kwalifikowanej Turkus 69* (stempel pocztowy 1969 r.). Osobny rodzaj to nadruki, pieczęcie, ilustracje i stemple

pocztowe (przeważnie agencji) schronisk PTTK; najliczniejsze – tatrzańskich i sudeckich, np.: *Schronisko PTTK na Śnieżniku Kłodzkim* (stempel pocztowy 1975 r. oraz nadruk i ilustracja na kopercie) i jeszcze pokrewny: *Ośrodek wycieczkowy Zegrzynek* (stempel pocztowy 1966 r.).

Szlakiem znaczków pocztowych

Współczesny obieg pocztowy wiąże się nierozłącznie ze znaczkami, które, jak wiadomo, nakleja się na listy i pocztówki albo są nadrukowane na kartkach i kopertach. Odgrywają one również rolę upowszechniającą obiekty krajoznawcze i turystykę, ukazując wymienione już wcześniej obiekty; niektóre znaczki wydawane są w całych seriach².

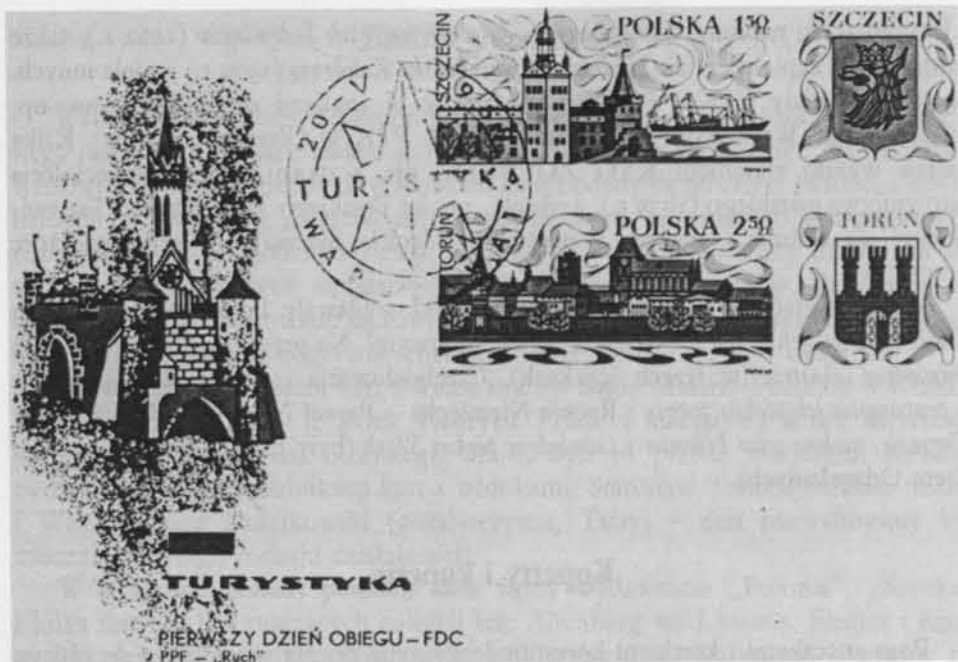
W latach międzywojennych wydano stosunkowo niewiele znaczków o tematyce krajoznawczej; były to krajobrazy i budowle. Podczas okupacji niemieckiej poczta Gubernii Generalnej emitowała serię widoków zabytkowych budowli, większość krakowskich. Znaczki te miały wysoki poziom graficzny. Chodziło, być może, o przedstawienie wspaniałości miasta, które Niemcy uważali za *ubrdeutsche Stadt*.

Bardzo już liczne znaczki o tematyce krajoznawczej ukazywały się po II wojnie światowej. Były to całe serie: miasta, budownictwo, głównie zabytkowe, oraz stroje ludowe, rośliny i zwierzęta chronione, parki narodowe, pomniki martyrologii a także zamki, ratusze i szereg innych budowli zabytkowych, które odnotowano w katalogu w dziale „Turystyka krajowa”.

Kilkakrotnie propagowano też turystykę i jej treści. W roku 1956 wydano cztery znaczki (schronisko, mapa kompas, kajak na tle mapy Polski, narty na tle Tatr), które wzbogacono okolicznościowym stemplem z napisem *Turystyka polska* oraz konturem kraju i strzałką kompasu, a na kopercie „Pierwszego Dnia Obiegu” nadrukowano wędrujących turystów i znak szlaku. Cztery lata później wyszła seria znaczków „Historyczne miasta polskie” z zabytkowymi budowlami (Gdańsk, Wrocław, Szczecin, Kołobrzeg, Opole) i stempel *Tysiąclecie Państwa Polskiego*. W roku 1969 ukazał się znaczek z mapą Polski i w jej polu piktogramy licznych obiektów, stempel *Turystyka* oraz seria pięknych znaczków z przywieszkami, m.in. mapka Świętokrzyski Park Narodowy, Kazimierz Dolny, zamek w Niedzicy i parę innych; stempel *Turystyka*, a na kopertach znaki szlaków przy obiektach. Rok później wyszła seria obiektów zabytkowych; stempel *Turystyka na Piastowskim Szlaku*.

Specjalny znaczek wyszedł z okazji „Międzynarodowego Dnia Turystyki”, z logo tych obchodów. W 1975 r., na 100-lecie przewodnictwa górskiego w Polsce emitowano trzy pary znaczków z pięknymi fragmentami krajobrazów i roślinami oraz „blachami” przewodników beskidzkich, tatrzańskich i sudeckich; „blachy”

² Znaczki pocztowe wprowadzono w połowie XIX w. w Anglii. Na ziemiach polskich od 1860 r. Przed tym pobierano opłaty i stosowano odpowiednie stemple.

powtórzone na kopertach „Pierwszego dnia obiegu” i stemplach. Wspomnę jeszcze o serii pięciu schronisk tatrzańskich wydanej w 1972 r.

Ostatnio są w obiegu znaczki z dworami i pałacami. Ich szata graficzna nie jest jednak tak efektowna jak dawniej.

Kartki korespondencyjne

Powszechnym, tanim środkiem korespondencji były od dawna „zwyczajne” kartki pocztowe z nadrukowanymi znaczkami, na których bywały tematy krajoznawcze. Ukazywały się też serie takich kartek z ilustracjami (na stronie adresowej); w latach trzydziestych tego wieku zdobyły sobie dużą popularność przyczyniając się do upowszechniania krajobrazów, architektury, typów ludowych itp.; wydano dwukrotnie po 32 tematy, m.in.: ukazano symboliczny dla PTK widok ruin zamku w Ogrodzieńcu, Pieniny, Tatry, także cenne zabytki oraz inne budowle Warszawy, Krakowa, Poznania, porty w Helu i Gdyni, wnętrze chaty góralskiej, kapele huculską i in. Podpisy były jednak lakoniczne.

Bogate treści krajoznawcze są uwidocznione na takich kartkach po drugiej wojnie światowej. Wśród nich m.in.: zabytkowe budowle, czasem panoramy miast, herby, różne symbole, portrety słynnych ludzi itd. Całe serie poświęcono ochronie zabytków oraz przyrody (w różnych latach). Wydano kartki z okazji Międzynarodowego Roku Turystyki reklamujące miasta i obiekty np. „Gdańsk. Żuraw nad Motławą. Muzeum Morskie”, na jubileusz np. „Tysiąc lat Przemysła” (1961 r.) oraz ukazujące ciekawe obiekty, m.in. Grodzisko Jadźwingów Szurpily

z intrygującym napisem: *Suwalszczyzna kraj tajemniczych Jadźwingów* (1962 r.), także propagujące kąpieliska, jak *Nadmorskie uzdrowisko Kołobrzeg* (1970 r.) i wiele innych. Niektóre wydały PTK i PTTK wzbogacając je znakami organizacyjnymi, np. „Godła miast Warmińsko-Mazurskich” (Wyd. PTK w Olsztynie 1949 r.). Kilka kartek wyszło staraniem KTG ZG PTTK, np. z okazji siedemdziesięciolecia ratownictwa górskiego (1979 r.), z okazji „125 lat Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego” (krajobraz i znaczek z portretem Macieja Siczki). To tylko niektóre przykłady.

Warto dodać, że podobne korespondentki wydawały licznie poczty innych krajów, w całych seriach z hasłami propagandowymi. Na przykład Austria z hasłem *Odwiedzaj Austrię* (w trzech językach), Czechosłowacja – *Poznajcie swoje okolice – propagujcie ich piękno pocztą* i Rzesza Niemiecka – *Poznaj Niemcy*, a także: *Odwiedź Turynię, zielone serce Niemiec* i *Odwiedzaj piękny Śląsk* (były to m.in widoki naszych Ziem Odzyskanych).

Koperty i koperty

Poza znaczkami i kartkami korespondencyjnymi poczta wprowadza do obiegu koperty listowe. Są one wydawane tylko z nadrukowanymi znaczkami, a także z ilustracjami. Wśród tych ostatnich wyróżniają się koperty „pierwszego dnia obiegu”, na których ilustracja jest zbieżna z tematem znaczka i treścią napisów okolicznościowych.

Poza kopertami pocztowymi znajdują się w obiegu bardzo liczne wydawane przez różne firmy i stowarzyszenia, a także prywatnie. Nadrukowywano na nich wszelkiego rodzaju ilustracje, winiety i ozdobniki oraz obszerne nieraz informacje. Wiele z nich wiąże się z działalnością PTTK. Są to m.in. „koperty firmowe”, np. PTTK – Oddział w Dobczycach (nadruk, winieta-zamek i herb, czasem dodatkowa pieczęć), oraz okolicznościowe, np. seria „20-lecie PTTK w Przemyślu” (nadruk, znak PTTK, różne obiekty, 1970 r.), albo „Dni Powiśla Dolnego, Sztum–Kwidzyn–Malbork (nadruk, okno gotyckie, 26.IV–14.VI, 1970 r.).

Interesującą kopertę informującą o rezerwacie cisów wydał Sztab Akcji „Dzień Leśnego Lata” w Człuchowie (nadruk z kilkoma symbolami, 1973 r.). Na innej kopercie, wydanej z okazji wystawy filatelistycznej, ukazano architekturę Bielska-Białej (barwny nadruk, 1998 r.).

Na licznych kopertach znajdują się obszerne opisy dotyczące historii miast, często z okazji rocznic ich założenia lub celem upowszechnienia cennych budowli, na przykład kościół farny w Rzeszowie (wyd. Komisja Opieki nad Zabytkami PTTK). Spotykamy także teksty propagujące piękno regionów i sposób ich zwiedzania, na przykład „Zwiedzajcie Ziemię Krotoszyńską” (wyd. Koło Krajoznawcze przy LO w Krotoszynie).

Koperty ilustrowane są popularne na całym świecie. Wydają je poczty i inni edytorzy. Ilustracje często bywają drukowane nie tylko obok adresu, ale pokrywają całą powierzchnię kopert.

Kariera pocztówek

Wśród różnych form korespondencji najliczniejsze są pocztówki. Ich historia sięga już ponad 120 lat³; zwano je pierwotnie: „karty z widokami”. Na początku XIX w. stały się one niezwykle popularne. Rozchodziły się po całym świecie, a wysyłano ich miliony, m.in. z ilustracjami krajoznawczymi, gromadzono je w albumach, rozwinęło się kolekcjonerstwo zwane „kartofiliją”. Liczni wydawcy prześcigali się w produkcji pocztówek sięgając po dzieła malarzy i fotografów. Przynosiło to znaczne zyski, ale kierowano się również względami popularyzatorskimi, a poniekąd i ideowymi, dużą rolę odgrywał sentyment do regionu, chęć jego ukazania.

Największym edytorem kart z widokami był Salon Malarzy Polskich w Krakowie założony w 1885 r. przez Henryka Frisza z inicjatywy kilku artystów, popularyzatorów obrazu ojczystego kraju. Byli to przede wszystkim wybitni twórcy i animatorzy publikacji kart z widokami: Stanisław Tondos (widoki miast) i Walery Eljasz Radzikowski (góralszczyzna, Tatry) – dziś nazwalibyśmy ich menedżerami tego rodzaju działalności⁴.

W Krakowie istniały ponadto duże firmy wydawnicze „Polonia”, „Sztuka” i kilka innych. Do znaczących należeli też: Altenberg we Lwowie, Fiedler i Rose w Poznaniu, Wojutyński, Chlebowski i Wierzbicki w Warszawie. Ponadto na przełomie XIX i XX w. działało na ziemiach polskich wielu innych, mniejszych edytorów kart o tematyce krajoznawczej, wśród nich zakłady fotograficzne. Z biegiem czasu powstały nowe firmy.

W latach 1907–1915 zasłynęły pocztówki wydawane przez Polskie Towarzystwo Krajoznawcze w Warszawie, zwane przez społeczeństwo „ministerstwem polskości”. Były to serie poświęcone regionom (np. Suwalskie, Łysogóry, Podole), miejscowościom (np. Krzemieniec, Warszawa), krajobrazom, zamkom i innym zabytkom oraz słynnym ludziom. Do interesujących należały karty z okazji wycieczek Towarzystwa (np. Czerwińsk, Ciechanów, Sulejów). Ilustracje pocztówek stanowiły reprodukcje fotografii działaczy PTK, m.in.: Kazimierza Kulwiecia, Mikołaja Wisznickiego, Aleksandra Janowskiego, Stanisława Thugutta, Jana Bułhaka i in.

Pocztówki te miały na rewersach obszerne opisy krajoznawcze. Na szczególną uwagę zasługuje jednak szata graficzna o walorach propagandowych, patriotycznych i poznawczych: bogate winiety i bordiury z motywami regionalnymi, wizerunkami husarzy, znakami organizacyjnymi itp., autorstwa Mikołaja Wisznickiego⁵.

³ Pierwsze kartki z ilustracjami (m.in. krajoznawczymi), tzw. druki reklamowe, dopuszczono do obrotu wyłącznie na obszarze Prus, w 1865 r. W 1869 r. ukazały się urzędowo zatwierdzone karty korespondencyjne bez ilustracji w Austrii i na Węgrzech, a później w innych krajach. Wkrótce zaczęto je prywatnie ilustrować na stronie adresowej, a wreszcie na stronie przeznaczonej pierwotnie do korespondencji. Określenie „pocztówka” przyjęto 6.12.1900 r. W wyniku konkursu, który wygrał Henryk Sienkiewicz.

⁴ Stanisław Tondos otrzymał na I Wystawie Kart Pocztowych w Warszawie w 1900 r. Wielki Medal Złoty i dyplom za artystyczne odtwarzanie na kartach widoków miast polskich. Pocztówki z reprodukcjami rysunków, obrazów i fotografii autorstwa Walerego Eljasza Radzikowskiego wydawano masowo w latach 1900–1922. Sporadycznie ukazywały się one i później.

⁵ A. Czarnowski, *Pocztówki Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, obraz Ojczystego Kraju i źródło tożsamości narodowej. Rys historyczny i katalog*, Warszawa 2000.

Aleksander Janowki, czołowy działacz i współzałożyciel PTK, tak powiedział w 1916 r. o roli wspomnianych pocztówek:

*Niemalą przyczyniły się do popularyzacji kraju nasze pocztówki. Wydano je w 243 typach, w ilości 835 tysięcy egzemplarzy. Okrążyły one kulę ziemską; można je znaleźć w księgarniach Nowego Jorku, jak również we Władystoku i Irkucku...*⁶

Pocztówki PTK zdobyły duże uznanie i szereg wyróżnień na wystawach, podkreślano ich poziom i znaczenie. Do dnia dzisiejszego stanowią one wzór kart o bogatych treściach krajoznawczych. Towarzystwo kontynuowało wydawanie pocztówek po roku 1920. Odgrywały one ważną rolę informacyjną i upowszechniającą obraz wolnej Ojczyzny. Liczne edycje ukazywały się w terenowych oddziałach PTK, zwłaszcza na kresach wschodnich (ale tematykę Karpat Wschodnich podjął też Oddział PTK w Grudziądzu!). Szata graficzna, a także treści informacyjne tych edycji były jednak ubogie, nie wyróżniały się wśród innych, masowych wydań. Po drugiej wojnie światowej otwarła się ponownie potrzeba szerokiej popularyzacji kraju, zwłaszcza nieznanych prawie Ziemi Odzyskanych. PTK nadal wydawało pocztówki (liczne – Oddział Warszawski), włączyło się także PTT, a od roku 1951 przejęło tę działalność PTTK. Ukazywały się liczne karty drukowane, a następnie produkowane głównie metodą fotografii przez zakłady FOTOPAM PTTK w Kłodzku (1951–1985), we Wrocławiu (1954–1978) i w Jaśle (1952–1985)⁷. Do cennych pozycji tej produkcji należały karneceki z kilkoma ilustracjami, mapkami oraz z obszernym opisem (np. Góry Stołowe 1973 r.). Wydawcami pocztówek były także sekcje, komisje, koła i kluby PTTK. Produkowano je z okazji różnych imprez, w małych nakładach, metodą fotografii.

Wielkim promotorem upowszechniania walorów kraju przez pocztówki był dr Mieczysław Orłowicz, zasłużony działacz turystyki i krajoznawca, organizator archiwum fotografii w Ministerstwie Komunikacji. Do zdjęć angażował znanych fotografików, co zapewniało odpowiedni poziom merytoryczny i estetyczny. Po II wojnie światowej inicjował między innymi wydawanie pocztówek przez PTK i PTTK, zwłaszcza o tematyce Ziemi Zachodnich i Północnych.

Powracam jednak do wydawców pocztówek z okresu lat międzywojennych, którzy podejmowali tematykę krajoznawczą i szczególnie dbali o treści informacyjne oraz agitujące. Do znaczących należały Ministerstwo Komunikacji i Liga Popierania Turystyki. Przy sugestywnych ilustracjach, czasem reprodukcjach plakatów, umieszczano duże hasła, np.: *Przyjeżdż do Zakopanego, Zwiedzajcie Warszawę, Gdynia cię oczekuje*. Tatry i morze stanowiły ówczesnie duże cele propagandy państwowej i różnych stowarzyszeń. Polski Touring Klub na przykład wydał pocztówkę przedstawiającą nasze wybrzeże z hasłem *Morze to potęga Polski – poznaj je!*. Liczni wydawcy działali w Gdańsku. Polska Macierz Szkolna wydała cykl kart zatytułowany „Pamiętki polskie w Gdańsku”, a Danziger Buchhandlung und Reklamebüro wypuściło serię pocztówek z widokami obiektów między innymi ze zdjęć Jana Bułhaka.

⁶ Wypowiedź na dziesięciolecie PTK, „Rocznik PTK 1906–1916”.

⁷ FOTOPAM produkował pocztówki między innymi na zlecenie „Ruchu”, oddziałów PTTK, schronisk itd. Nakłady wynosiły od 500 sztuk do 20 tys. egzemplarzy. Wyprodukowano wiele milionów kart, np. Zakład w Jaśle ponad 100 mln egz.

Czynniki państwowe promowały też regiony z bogatym folklorem. Seria kolorowych kart Ministerstwa Komunikacji ukazywała Huculów, Łowiczan, Kurpiów, Górala.

Interesującym przykładem promocyjnym jest albumik, w rodzaju przewodnika, z pocztówkami zawierającymi obok ilustracji Grudziądza obszerne opisy, wydany przez S. Bochniga. Dodano informację, że tekst został ułożony na podstawie dzieł naukowych przez S. Bochniga, przejrzało Towarzystwo Naukowe w Toruniu.

Ponadto, w latach międzywojennych, pocztówki propagujące wiele różnych obiektów krajoznawczych wydawali m.in.: Ministerstwo Komunikacji, Towarzystwo Miłośników Historii w Warszawie, Państwowa Rada Ochrony Przyrody, Liga Morska i Kolonialna, Związek Leśników RP, szereg muzeów, Towarzystwo Księgarni Kolejowych „Ruch” i in.

Wielkim osiągnięciem edycyjnym były widokówki fotograficzne „Książnicy Atlas” we Lwowie. Produkowano je z oryginalnych negatywów wybitnych fotografików, w dużym formacie (10,5x15 cm) według metody Witolda Romera. Wydano ponad 3200 tematów z całego niemal kraju. Ukazał się też katalog. Interesujący jest fakt, że niektóre z tych tematów wydała podczas okupacji firma „Akropol” w Krakowie będąca pod zarządem niemieckim.

Wśród innych wydawców wyróżniła się firma L. Zwoliński w Zakopanem, od 1922 r. prowadzona przez braci Tadeusza i Stefana. Byli oni autorami licznych, znakomitych zdjęć krajoznawczych z Tatr i Podhala reprodukowanych na pocztówkach i fotowidokówkach.

Pocztówki miały nadal znaczącą rolę w upowszechnianiu obrazu kraju i rozwijającej się szybko turystyki po roku 1945. Poza omówionymi już wcześniej wydaniem PTK i PTTK, liczne karty wydawali „Książka i Wiedza” oraz Instytut Wydawniczy „Kraj”, a tematykę Ziem Odzyskanych podjęli zwłaszcza: Instytut Ziem Zachodnich, Polskie Archiwum Krajoznawcze, Dolnośląska Spółdzielnia Wydawnicza, Wydawnictwo Morskie, Liga Morska.

Zakres tematyczny propagandy poszerzył się o wczasy pracownicze, które miały nie tylko charakter wypoczynkowy, ale były też połączone z turystyką i zwiedzaniem. W roku 1950 zaczęły się ukazywać pocztówki kilku edytorów, wspólnie z Funduszem Wczasów Pracowniczych (FWP). Ich treść wiązała się z wieloma miejscowościami, zawierała szkic okolic, ilustrację oraz hasło *Na wczasy po zdrowie*.

Przyjazdy do Polski, połączone z możliwościami myślistwa, rybołówstwa, jazdy konnej, zwiedzania itd., propagowały m.in. pocztówki z reprodukcjami barwnych plakatów; wydawał je od około 1961 r. Centralny Ośrodek Informacji Turystycznej, ponadto działali inni edytorzy.

Największym producentem pocztówek stał się „Ruch”, a następnie Krajowa Agencja Turystyczna (KAW). Poza kartami prezentującymi krajobrazy i obiekty krajoznawcze, wydawano serie z mapami i piktogramami różnych regionów Polski oraz parków narodowych, a także zestawy w obwolutach dotyczące sztuki ludowej, muzeów, malarstwa krajoznawczego itp. ze szczegółowymi opisami. Na osobną uwagę zasługują „listy” w postaci harmonijki kilku barwnych ilustracji oraz tekstu krajoznawczego. Wszystkie te wydania miały wysoki poziom edytorski, co podnosiło ich znaczenie popularyzatorskie.

NA WCZASY PO ZDROWIE

FWP *Bojczyce Mazurskie*

Wspomniałem już wcześniej o aktywnej działalności wydawniczej zakładów PTTK w Kłodzku, Wrocławiu i Jaśle produkujących fotowidokówki. Oprócz tego interesujące tzw. karty pamiątkowe ukazywały się w Wydawnictwie „Kraj” PTTK; były to szlaki turystyczne w Tatrach (na schematycznych szkicach). Wydane były też pocztówki z terenu bitwy grunwaldzkiej, z jaskini Wierchowskiej Górnej i z paroma innymi tematami.

Wielkie bogactwo pocztówek o treści związanej z turystyką i krajoznawstwem zaczęło się ukazywać od roku 1990. Wiązą się one w przeważającej mierze z reklamowaniem bazy: hoteli, moteli, pensjonatów i schronisk oraz domów służących agroturystyce. Poza tym ukazują fragmenty krajobrazów, miast i atrakcyjne obiekty. Są one wydawane przez właścicieli tych obiektów oraz przez urzędy miejskie i gminne, Ośrodki Doradztwa Rolniczego, agencje biura podróży itd.; ukazują się zwłaszcza z okazji giełd i targów turystycznych odbywających się kilka razy w roku, w kraju, a także za granicą. Karty te mają atrakcyjne ilustracje i są zaopatrzone w krótkie informacje oraz planiki.

Cennym materiałem informacyjno-propagandowym oraz przyczyniającym się do upowszechniania turystyki górskiej jest seria pocztówek ze szlakami tatrzańskimi w opracowaniu Andrzeja Łączyńskiego (Wyd. „Karpaty” 1996 r.) oraz piękne serie „Wędrujemy” przedstawiające panoramiczne ujęcia Gorców, Beskidu Wyspowego i Żywieckiego, wzbogacone szlakami, nazwami szczytów itp. w opracowaniu Urszuli i Tadeusza Własiuków przy współudziale Andrzeja Matuszczyka (Wyd. FOTO-ULA 1998 r.).

* * *

Przedstawiony materiał nie wyczerpuje zagadnienia. Jest ono bowiem wciąż żywe i nadal się rozwija. Być może ukaza się jakieś „video i fono-formy” korespondencji przekazywanej przez obieg pocztowy.